

ВІДГУК

офіційного опонента –

доктора педагогічних наук, професора Горошкіної О.М. – про дисертацію

Нагрибельної Інни Анатоліївни

з теми: «Самостійна робота в системі підготовки майбутніх учителів до навчання української мови в початкових класах»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова)

Актуальність обраної теми та її зв'язок з напрямками наукових досліджень. Глобальні суспільні трансформації, стрімкий поступ інформаційних технологій, докорінні соціально-економічні перетворення викликали потребу оновлення системи вітчизняної освіти як закономірного еволюційного процесу, пов'язаного з необхідністю зміни освітньої моделі, сформованої в умовах постіндустріального суспільства. На часі пошук продуктивних освітніх моделей, що ґрунтувалися б не лише на опануванні студентами теоретичних знань, формуванні в них стійких умінь і навичок, а й сприяли б розвитку їхнього досвіду в самостійному здобуванні знань, формуванні наукового мислення, мотивації їх до професійного саморозвитку. У цьому контексті, як правомірно зазначає дисертантка, актуалізується проблема організації самостійної роботи майбутніх учителів початкових класів під час опанування мовознавчих і лінгводидактичних дисциплін. Одним із провідних положень наукового дослідження І.А.Нагрибельної є дослідження системи підготовки, зовнішніх і внутрішніх чинників та механізмів організації навчально-пізнавальної діяльності й самостійної роботи майбутніх учителів початкових класів. Важливість рецензованої дисертації підтверджується також зв'язком її з такими актуальними напрямками наукових досліджень:

- формування мовної особистості майбутнього вчителя початкових класів, яка творчо мислить, здатна саморозвиватися й адаптуватися в соціумі;
- розроблення ефективних освітніх технологій, що забезпечать вироблення стійких умінь студентів самостійно здобувати знання в процесі власного творчого пошуку й уміння самореалізовуватися;
- визначення теоретико-методологічних засад лінгводидактичної підготовки майбутніх учителів початкової школи.

Останній напрям є складником загальноуніверситетської теми Херсонського державного університету «Провідні тенденції підготовки фахівців у галузі освіти в контексті Болонського процесу» (реєстраційний номер 0109U002277). З огляду на зазначене вважаю, що тема дисертації І.А.Нагрибельної актуальна, суспільно й науково важлива.

Структура роботи. Роботу добре структуровано, п'ять розділів загалом пов'язані внутрішньою логікою й послідовністю викладу матеріалу. Повний обсяг дисертації становить 479 сторінок (із них 390 сторінок

основного тексту). Робота містить 21 таблицю, 5 рисунків, що відповідає чинним вимогам до докторських дисертацій. Список використаних джерел налічує 648 найменувань, із них – 15 іноземні. Покликання в основному тексті загалом здійснено з дотриманням нормативних вимог.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Зміст дисертації охоплює основні аспекти теми дослідження. Науковий і творчий задум автора та етапи реалізації його повною мірою представлені у вступі.

Заслуговує на схвальну оцінку глибина теоретичного аналізу філософських, психолого-педагогічних досліджень, які стали засадничими в питаннях визначення лінгводидактичного потенціалу та самобутніх ознак самостійної роботи студентів.

Грунтовності, чіткості й логічної виразності рецензованій праці додає по-справжньому науковий підхід автора до формування поняттєвого апарату дослідження. Інна Анатоліївна уточнює, коригує або визначає смисл багатьох наукових термінів, уникає досить типового нині некоректного їх уживання, взаємозаміни близьких за значенням дефініцій. Зважаючи на різнотлумачення багатьох педагогічних понять, дисертантка привертає увагу до значення кожного дотичного до проблеми дослідження терміна. Такими, зокрема, є “самостійна робота”, “навчальна самостійна діяльність”, “самостійність”, “самоосвіта”, “самоконтроль” та ін.

Не викликає сумнівів твердження дисертантки, що для ефективного формування складників професійної компетентності майбутніх учителів початкових класів (мовної, мовленнєвої, комунікативної, дослідницької, самоосвітньої, лінгводидактичної компетентностей) у вищому навчальному закладі передбачено надання широкого спектру знань з мовознавчих та лінгводидактичних дисциплін, можливості формування навичок самоосвіти, самовдосконалення, самореалізації, науково-дослідної роботи, розвитку творчих здібностей, своєчасної адаптації до складних обставин майбутньої практичної діяльності в ринкових умовах, посилення уваги до формування наукового світогляду, вироблення вмінь самовдосконалювати здобуті знання у практичній фаховій діяльності.

У дисертації належним чином розглянуто типологічні характеристики студента як суб'єкта освітнього процесу, докладно схарактеризовано психологічні чинники самостійної роботи студентів, що уможливило обґрунтування індивідуально-психологічних детермінант самостійної роботи студента (самореалізація, саморегуляція, самоорганізація, самоактуалізація, самоконтроль), проаналізовано сучасні підходи до організації самостійної роботи у виші.

Заслуговує схвальної оцінки глибина теоретичного аналізу психолого-педагогічних досліджень, що стали засадничими в питаннях визначення пріоритетних підходів до організації самостійної роботи майбутніх учителів

початкових класів, що корелюються із завданнями дослідження, зокрема особистісно зорієнтованого, комунікативно-діяльнісного, компетентнісного, контекстного, дослідницького, які перебувають у взаємозв'язках на рівні системних впливів, уможливають упровадження інноваційного змісту та ефективних видів і типів самостійної роботи, адекватних змісту.

Значний інтерес становить аналіз змісту навчально-методичного забезпечення самостійної роботи майбутніх учителів початкових класів із мовознавчих та лінгводидактичних дисциплін. Добре, що в дослідженні представлено авторські програми і посібники, у яких визначено методичні орієнтири в організації самостійної роботи майбутніх учителів початкових класів.

Грунтовно дисертантка підходить і до визначення лінгводидактичних умов організації самостійної роботи студентів, що в роботі потлумачено як певний комплекс наявних чи спеціально створених у навчальному закладі засобів і обставин, необхідних і достатніх для ефективної самостійної роботи майбутніх учителів початкових класів. Дисертантка доводить, що ефективність самостійної роботи потребує врахування таких лінгводидактичних умов: інтеграції мовознавчих і лінгводидактичних дисциплін у процесі навчання; організації самостійної роботи студентів у процесі навчальних занять на засадах дослідницького підходу; забезпечення ефективного контролю результатів самостійної роботи, що забезпечить ефективне формування професійної компетентності (мовної, мовленнєвої, комунікативної, самоосвітньої, дослідницької, лінгводидактичної) майбутніх учителів початкових класів.

Відзначимо висвітлення особливостей застосування форм, методів і засобів самостійної роботи майбутніх учителів початкових класів. У роботі доведено й належним чином проілюстровано прикладами пріоритетні методи організації самостійної роботи, зокрема метод самостійного пошуку різних видів інформації, метод самостійного студіювання теоретичного матеріалу з мовознавчих та лінгводидактичних дисциплін, метод використання інформаційних технологій, метод застосування самостійно здобутої інформації, метод рефлексії здійснюваної самостійної роботи, метод самостійного узагальнення результатів і прогнозування.

Грунтовно дисертантка підходить і до розроблення технологій самостійної роботи. Поділяю думку автора, що «не просто можливим, а доречним і ефективним є використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі організації самостійної роботи майбутніх учителів початкових класів» (с. 280), оскільки ці технології розширюють комунікативні можливості майбутніх учителів початкових класів у раціональному накопиченні системи знань, сприяють формуванню в них мотивації до самоосвітньої діяльності, забезпеченню зворотного зв'язку викладача зі студентами педагогічного вишу.

Нам імпонує думка І.А.Нагрибельної, що *інтеграційні технології* спрямовані на використання когнітивно-комунікативного потенціалу різних навчальних дисциплін (с. 284). У контексті дослідження інтегрованими дисциплінами, на нашу думку, правомірно обрано такі, як “Сучасна українська літературна мова”, “Методика навчання української мови в початкових класах” та спецкурс “Мовленнєва креативність учителя початкових класів”.

Окремо варто наголосити на розроблених *тренінгових технологіях*, що використовуються для самостійного відпрацювання певних алгоритмів виконання типових практичних завдань, у тому числі за допомогою комп’ютера, наприклад, тренінг формування правописної та орфоепічної компетентностей студентів, зміст якого побудовано за трьома напрямками: словникова робота, повторення орфографічних норм, повторення синтаксису й пунктуації; та *діалогових*, які реалізуються через сукупність форм і методів навчання, базованих на діалоговому мисленні в дидактичних системах суб’єкт-суб’єктного рівня (“Перший урок у першому класі”, “Перша зустріч з батьками”, “Педрада”, “Допомога дитині під час вивчення складної теми”, “Консультація для батьків” тощо).

Виправданою є увага дослідниці до дистанційного навчання, що має виняткове значення для підвищення і поглиблення знань; воно є найбільш адекватною відповіддю на виклики інформаційного суспільства. Це свідчить про глибоку теоретичну підготовку дослідниці, сформованість наукового мислення й обізнаність із усіма аспектами досліджуваної проблеми.

Суголосною сучасним освітнім тенденціям вважаю позицію Інни Анатоліївни: дистанційне навчання не є антагоністичним до традиційного, позитивно впливає на нього завдяки впровадженню комп’ютерних, інформаційних і телекомунікаційних технологій.

Високої оцінки заслуговує теоретичне осмислення й методичне забезпечення формувального експерименту (розділ 5. «Аналіз результатів експериментальної перевірки методики формування професійної компетентності майбутніх учителів початкових класів»), а саме опис організації всіх етапів педагогічного експерименту, їхній перебіг, аналіз результатів педагогічного експерименту.

На всіх етапах дослідження, описаних у п’яти розділах дисертації, зроблено узагальнення і висновки. Підставою для того, аби загальні висновки роботи вважати достовірними, передусім є добре спланований та успішно проведений експеримент, описаний у п’ятому розділі. Представлена в ньому експериментальна програма має чітку структуру й міцні теоретичні підвалини, містить усі складники, що дають змогу для повноцінного й ґрунтовного дослідження (мету, завдання, результати моніторингових зрізів тощо). Свідченням справді наукового підходу є урахування автором важливих наукових відомостей із філософії, психології, психолінгвістики, дидактики, лінгвістики й лінгводидактики.

Загальні висновки скорельовані зі змістом сформульованих у вступі завдань і матеріалами кожного з розділів, їх можна вважати вірогідними й ґрунтовними, що забезпечується вмiлим використанням прикладних наукових досліджень, сучасних засобів і методик проведення аналізу результатів дослідного навчання, достатньою кількістю статистичної інформації.

3. Оцінювання новизни й достовірності досліджень. Найбільш суттєвими і важливими здобутками, що одержані І.А. Нагрибельною, особисто і характеризують новизну її дисертації, є такі результати:

- *теоретичне обґрунтування* методичних засад самостійної роботи у фаховій підготовці майбутніх учителів початкових класів до навчання української мови;
- *уточнення й з'ясування* сутності та змістових характеристик таких лінгводидактичних термінів, як “самостійна робота”, “самостійна робота майбутніх учителів початкових класів”, “самостійна навчальна робота”, “самостійна діяльність”, “самостійна навчальна діяльність”, “самостійна дослідницька діяльність”, “самостійність”, “самоосвіта”, “самоконтроль”;
- *створення* функційно-структурної моделі самостійної роботи майбутнього вчителя української мови;
- *упровадження* ефективних технологій організації самостійної роботи майбутніх учителів початкових класів;
- *розроблення й експериментальна перевірка* методики самостійної роботи з урахуванням складників професійної компетентності (мовної, мовленнєвої, комунікативної, дослідницької, самоосвітньої, лінгводидактичної) у системі підготовки майбутніх учителів до навчання української мови в початкових класах;;
- *добір* критеріїв, показників, рівнів сформованості професійної компетентності майбутніх учителів початкових класів;

Подальшого розвитку набули теорія і методика реалізації інтегративного підходу в самостійній роботі майбутніх учителів початкових класів, а також концептуальні положення про місце та роль самостійної роботи в післядипломній освіті.

Результати експериментальної роботи, а саме: наукова новизна, теоретичні і практичні висновки, методичні рекомендації – достовірні, що підтверджується у процесі наукового дослідження засобами різноманітних загальнометодологічних, загальнонаукових і специфічних методів, статистичними даними експерименту, узгодженістю з відповідними положеннями законодавчих і нормативних документів. Основні положення дисертації апробовані на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях і достатньо висвітлені в наукових публікаціях автора.

Автореферат повністю відповідає змістові дисертаційної роботи.

4. Практичне значення отриманих результатів.

Результати дослідження І.А.Нагрибельної є важливим і відчутним внеском у розвиток теорії і методики навчання української мови, що полягає у

розробленні, обґрунтуванні й упровадженні навчально-методичного комплексу матеріалів для самостійної роботи з мовознавчих та лінгводидактичних дисциплін, у якому репрезентовано методику формування професійної компетентності (мовної, мовленнєвої, комунікативної, дослідницької, самоосвітньої, лінгводидактичної) у системі підготовки майбутніх учителів початкових класів до навчання української мови, що розширює діапазон самостійної роботи студентів на заняттях і в позааудиторний час. Значний практичний інтерес становлять додатки до дисертації.

Багаторічний доробок І.А.Нагібельної, викладений у розділах дисертації, а також у додатках, пропозиції й рекомендації, вміщені у статтях і посібниках, можуть слугувати підґрунтям для реалізації на практиці важливих освітніх завдань.

5. Дискусійні положення й зауваження.

Високо оцінюючи рецензовану дисертацію, привертаю увагу до окремих аспектів її, що потребують уточнення, пояснення чи корекції, а саме:

1. На нашу думку, положення наукової новизни «з'ясовано особливості організації самостійної роботи в умовах дистанційного навчання» має декларативний характер і потребує уточнення.

2. Функційно-структурна модель самостійної роботи майбутнього вчителя початкових класів у системі підготовки до навчання української мови, уміщена на с. 200 дисертації, потребує уточнення. Нам видається, що варто було обґрунтувати, чому до видів самостійної роботи віднесено лише вправи за зразком. Практика засвідчує, що всі види вправ студенти можуть виконувати самостійно, отже, у моделі доцільно було написати «виконання вправ». Крім того, до видів самостійної роботи віднесено й формування самоосвітньої компетентності. На нашу думку, це результат виконання самостійної роботи.

2. У підрозділі 3.3. слушно зазначено, що домінантним складником у проектуванні змістового аспекту самостійної роботи в системі підготовки майбутніх учителів початкових класів до навчання української мови є дидактична стратегія, спрямована на трансформацію здобутих у вигляді теорій, понять, положень знань студентів у певну систему, що уможливорює застосування її в педагогічній діяльності, але сутність означеної стратегії в дисертації не окреслено.

4. У підрозділі 4.1 дослідниця виокремлює лінгводидактичні умови ефективності самостійної роботи, з-поміж яких – інтеграція мовознавчих і лінгводидактичних дисциплін у процесі навчання. Робота виграла б, якби було подано конкретні шляхи реалізації навчальних дисциплін, розкрито потенціал міждисциплінарних дослідницьких проектів.

5. Видається логічним відомості про критерії, показники та рівні сформованості навчальних досягнень із самостійної роботи студентів включити до п'ятого розділу, у якому відображено перебіг і результати експерименту, а не третього, як це зроблено в дослідженні.

6. На жаль, поза увагою І. Нагрибельної залишилися докторські дисертації, присвячені проблемам вишівської підготовки майбутніх учителів початкових класів, зокрема В.Желанової «Теорія і технологія контекстного навчання майбутніх учителів початкових класів» (Луганськ, 2014), М.Оліяр «Теоретико-методичні засади формування комунікативно-стратегічної компетентності майбутніх учителів початкових класів» (Одеса, 2016).

Зазначені зауваження до дисертаційної роботи здебільшого дискусійного чи рекомендаційного плану, жодним чином не применшують значення її і не знижують загальної високої оцінки, проте можуть слугувати імпульсом для дискусії під час захисту результатів дослідження і стимулом на наукову перспективу автора.

Зміст роботи, логіка викладення тексту, наукові і прикладні результати свідчать про глибокі теоретичні знання, володіння методами наукових досліджень, уміння розв'язувати складні наукові й прикладні проблеми.

Висновок. Є всі підстави вважати, що дисертація Інни Анатоліївни Нагрибельної «Самостійна робота в системі підготовки майбутніх учителів до навчання української мови в початкових класах» є самостійно виконаним і завершеним авторським науковим дослідженням, відповідає вимогам пунктів 9,10,12,13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а її автор – Інна Анатоліївна Нагрибельна – заслуговує присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова).

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук,
професор кафедри української мови
Київського університету
імені Бориса Грінченка

О. М. Горошкіна